

Heikki Patomäki (1992): *Critical Realism and World Politics*, An explication of a critical theoretical and possibilistic methodology for the study of world politics, Department of Political Science, University of Turku, Studies on Political Science No 12, Turku, 401 s.

Heikki Patomäki on väitöskirjansa *Critical Realism and World Politics* otsikossa määritellyt tutkimuksensa aiheeksi kriittisen realismin nimellä kulkevan metodologisen orientaation. Tarkoituksena on hahmottella omailemainen metodologinen konstruktio, johon liittyy läheisesti ikoniseksi mallintamiseksi kutsuttu tekstianalyttinen proseduuri. Patomäen teoreettisina idoleina ovat tässä mielessä Roy Bhaskar ja Rom Harré sekä kansainvälisen politiikan sovellutusten osalta erityisesti Hayward Alker ja Karl W. Deutsch.

Työn alaotsikossa Patomäki on täsmentänyt tutkimustehtävänsä niin, että se koskee kriittisen teorian ohella possibilismia. Tämä viittaa työssä yhtäällä mm. Arne Naessin emergenssioppiin mutta erityisesti sellaisiin tutkimuskäytäntöihin, joissa sosiaalinen todellisuus tutkimuksen kohteena perustuu diskursiivisiin muodostumiin ja – kuten kirjoittaja itse ilmaisee asian – postmoderniin totuuskäsitykseen. Tämän keskustelun takaa lukija jäljittää Richard Ashleyn ja Yhdysvalloissa neorealismista käydyn kriittisen keskustelun. Patomäen ilmeisenä pyrkimyksenä on muokata kriittistä realismia niin, että se soveltuisi hänen postmodernististen ja possibilististen intensiivensä puitteisiin.

Patomäki haluaa luoda kriittisen realismin versiollaan – kuten hän sanoo – abstraktin poliittisen tilan. Sen tarkoituksena on toteuttaa tutkimuksen emansipatorinen ja osallistuva pyrkimys. Tämän metodologisen vapautumisen on määrä kohdistua ennen kaikkea empiirisen tutkimuksen ontologisiin lähtökohtiin, jotka Patomäki kokee rajoitteina, sekä kritiikin kohteina olevien tieteellisten käytäntöjen ilmentämään »välttämättömyys-ajatteluun» (necessitarian thinking). Kirjoittajan tarkoituksena on suorittaa eräänlainen nietscheläinen *naamioiden riisuminen* (defetishing) yleensä yhteiskuntatieteissä ja tässä tapauksessa eräässä sen osa-alueessa (kansainvälinen politiikka tai politiikan tutkimus) tapahtuvan teoreettisen keskustelun yltä.

Sisältönsä puolesta Patomäen työ sijoittuu kansainvälisten suhteiden tutkimukseen ja siinä erityisesti maailmanpolitiikan tutkimukseen. Käytännössä Patomäki kuitenkin käyttää maailmanpolitiikan rinnalla myös globaalipolitiikan käsitettä. Näiden käsitteiden erilaiset oppihistorialliset taustat Patomäki valitettavasti on sivuuttanut joten työn otsikko voi johtaa lukijan harhaan. Kysymyksessä on sekä kriittisen realismin että maailmanpolitiikan tutkimustraditioiden dekonstruktio, ei niiden perusteet hyväksyvä eksplikaatio.

Patomäki tunkeutuu väitöskirjaan valituissa artikkeleissa niin syväälle tieteen- ja yhteiskuntafilosofian problematiikkaan, että työtä perustellusti voidaan luonnehtia

ambitioiltaan myös filosofiseksi. Tätä puolta kärjistää Patomäen – mielestäni tarpeeton – into räiskyttellä upoksiin kokonaisista filosofisia järjestelmiä tai ajatusmaailmoja erinomaisen pintapuolisen tai viitteellisen referenssiaineiston varassa. Patomäki viittaa artikkeleissaan usein keskeisten ajattelijoiden ja teoreetikoiden alkuperäisteksteihin. Asian lähempi tarkastelu osoittaa kuitenkin, että nämä pohdinnat ovat usein heijastumia joistakin asiaa koskevista aikaisemmista keskusteluista.

Menettelytapojaan Patomäki luonnehtii termeillä »explicating and developing». Tämä tarkoittaa, että kirjoittaja poimii aiheeseensa liittyvästä kirjallisuudesta otteita, joita hän sitten esittelee, erittelee ja arvioi. Tämä on Patomäen työssä se, mitä voidaan kutsua tutkimusmenetelmäksi. Kirjoittaja toisin sanoen *työstää* pääasiassa yhteiskuntatieteiden perusteita, tieteenfilosofiaa ja yhteiskuntafilosofiaa koskevasta keskustelusta haarukoimaansa aineistoa tarkoitukseensa sopivaksi argumentaatioksi. Tätä hän täydentää erilaisilla käytännön esimerkeillä. Pääosa tästä argumenttien *eksplikaatiosta* tapahtuu käsitteellisellä tai kuvitteellisten tapausten tasolla.

Politiikan tutkimuksen alueella Patomäen hahmottelema kriittinen realismi epäilemättä tarjoaa mahdollisuuksia analyyttisiin sovellutuksiin, joilla on tieteenalan metodisen edistymisen kannalta merkitystä. Mielestäni Patomäki on kuitenkin jättänyt käyttämättä tämän huomattavan potentiaalin työssään tai vältellyt sitä. Hänen kiinnostuksensa possibilistisiin konstruktioihin on ilmeisesti aiheuttanut sen, että kriittiseen realismiin on tehty analyttisiä käytäntöjä ajatellen kohtalokkaita muutoksia.

Patomäki irtautuu kriittisen realismin kohteellisista totuushoidoista ja katsoo, että episteemisten totiasialauseiden ja ontisten kohteiden välinen vastaavuus on luonteeltaan »pelkkä metafora». Tämän avulla hän kirjoittautuu postmodernin totuuskäsityksen kannattajaksi ja keskittyy käsitteellisten järjestelmien historiallisuutta ja diskursiivista luonnetta koskeviin pohdintoihin. Tältä pohjalta Patomäki päätyy väittämään, että kaikki yhteiskuntatieteiden käsittelemät identiteetit ovat sosiaalisen prosessin tuloksia.

Ikonisen mallintamisen yhteydessä Patomäen lähtökohdakseen ottama Bhaskarin doktriini – ja kantilainen traditio – on kuitenkin ohittamaton. Itse ikonisuuden periaate korostaa kontingenssia tavalla, joka erottamattomasti nojaa havaintotiedon käsitteellisiin edellytyksiin ihmismielessä. Tämä käy selväksi kun ikoneja verrataan epäsuoraan symboliseen representaatioon. Edeltävässä kriittisen realismin dekonstruktiiossaan Patomäki on pyrkinyt sanoutumaan irti siihen sisältyvästä kantilaisesta tietoteoriasta. Ikonisesta mallintamisesta puhuessaan hän kuitenkin joutuu myöntämään käsitteellisten havaintoinsanssien olemassaolon. Ratkaisematta jää kuitenkin se, miten kontingenssi Bhaskarin tarkoittamana mentaalisenä instanssina liitetään ajallisesti ja paikallisesti puitteellisiin käsitejärjestelmiin ja niiden konstituomaan tietoon.

Patomäki on siinä mielessä osunut kultasuonen äärelle, että ikoniset merkit – ja mallit – ovat avainasemassa, kun pyritään rakentamaan yhteys havaintoperusteiden,

havaintojen ja käsitteellisesti järjestettyjen kuvausten välille. Kysymys ei kuitenkaan ole pelkästään havaintoinstanssien *semanttisesta* autonomiasta – kuten Patomäki olettaa ja ohjautuu sitä kautta kulttuurirelativismiin. Tämä näyttääkin olevan se kohta, jossa Patomäki peruuttamattomasti liukuu ulos kriittisen realismin analyttisistä puitteista.

Minusta Patomäki on kuitannut mentaalisen kontingenssin aiheuttaman ongelman jonkinlaisella filosofisella hattutempulla vetoamalla klassiseen erotteluun ihmis- ja luonnontieteiden erilaisista tietämisen kohteista. Sen perusteella hän siirtyykin puhumaan ihmisen »*sosiaalisesta olemisesta*» tietämisen kohteena. »Sosiaalinen oleminen» kätkee näin semanttisen tautologian: kun *sosiaalinen* on lähtökohtaisesti diskursiivista niin sosiaalinen *oleminen* on sitä yhtä lailla. Näin luiskahtaa käsistä Bhaskarin tärkeä huomautus, että *in nature*, »*it is man that is contingent and knowledge, so to speak, accidental.*» Tämän operaation jälkeen Patomäki voikin keskittyä kriittisen realismin toiseen periaatteeseen, *tiedon* diskursiiviseen ja historiallisesti muuttuvaan luonteeseen. Analyttisessä mielessä näin kuitenkin menetetään olennainen osa kriittisen realismin tarjoamasta potentiaalista ja kontingenssi saa kovin äärikonventionalistisen luonteen. Tältä pohjalta ei myöskään näytä perustellulta puhua mahdollisista Arne Naessin tarkoittamassa mielessä.

Patomäen analyttisissä konstruktioissaan kohtaamista vaikeuksista kieli se, että hän joutuu ikonisissa malleissaan luistamaan yhteen erityistapaukseen eli metaforiseen ilmaisuun. Tällöin kysymys ei kuitenkaan ole – niinkuin Patomäki olettaa – ikonisen ilmaisan tai merkin sopimukseenvaraisesta ominaisuudesta tai luonteesta vaan erästä tavasta ratkaista niiden tarkoittaman suoran representaation aiheuttama semanttinen ongelma kielellisissä konventioissa. Tämä seikka Patomäeltä on jäänyt huomaamatta ilmeisesti siitä syystä, että hän ei ylipäänsä ole paneutunut ikoniseen mallintamiseen liittyvään semioottiseen problematiikkaan.

Patomäen kriittisestä realismista (de)konstruoima versio johtaa mielestäni sellaiseen käsitykseen *todellisuuden läpituлкinnallisuudesta*, että siltä pohjalta on vähintään arveluttavaa kutsua tarkastettavaksi esitettyä metodologista konstruktioita kriittiseksi realismiksi. Pikemminkin Patomäen työ avautuu tältä pohjalta kriittisen yhteiskuntateorian suuntaan, mistä väitöskirjan alaotsikko antaakin viitteitä. Patomäki sivuuttaa metodologiansa analyttiset sovellutukset ja keskittyy argumentoimaan luovan, osallistuvan ja emansipatorisen teoreettisen diskursin puolesta. Kriittistä realismia ajatellen tästä alkaa se vapaan pudotuksen tila, intellektuaalinen free style, jossa Patomäki näyttää olevan omimmillaan.

Välttämättömyysajattelu on Patomäen työssä se kantava teema, josta käsin hän tekee pesäeroa laajempiin yhteiskuntatieteellisiin virtauksiin ja myös kansainvälisen politiikan valtaviiran tutkimukseen. Välttämättömyysajattelua käsittelevän kritiikin faktuaaliset kohteet jäävät kuitenkin hyvin viitteellisiksi tai yleisiksi. Tämä ylimalkaisuus johtuu käsittääkseni pääasiassa siitä, että Pa-

tomäki tulee mukaan näihin asioihin niistä käytyjen keskustelujen kautta, ei niinkään analyttisesti tai oppihistoriallisesti. Periaatteessa tällainenkin metodi voi olla mielekäs mutta se edellyttää kuitenkin asioiden tarkastelua tunnollisemmin niissä puitteissa, joissa mallidiskursia on käyty. Patomäen lukijalta tämä tematiikan puitteellisuuden jäljittäminen vaatii jonkinmoista salapoliisintyötä, mihin monikaan tuskin jaksaa ryhtyä.

Sama kritiikki pätee myös Patomäen kansainvälistä politiikkaa koskevaan argumentaatioon. Sen pääasiallisina viitteinä ovat eräät Yhdysvalloissa esitetyt kriittiset repliikit, joiden varsinaisena kohteina ovat olleet neorealismi ja eräät varsin erityiset peliteorian sovellutukset. Näistä puitteista Patomäki on mielestäni kovin varomattomasti vetänyt johtopäätöksiä laajemmin poliittiseen realismiin. Tätä materiaalia hän höyryttää eräillä kansainvälisen politiikan perusesityksistä poimituilla käsitteellisillä esimerkkeillä. Osa esimerkkiaineistosta on suoraan Patomäen itsensä tuottamia kuvitteellisia tai oletuksenomaisia tapauksia.

Itse kansainvälisen politiikan oppisisältöjen kannalta tarkastellen Patomäen väittämiä on syytä huomattavasti täsmentää ja kvalifioida.

Ensinnäkin keskeisesti esillä olevaan poliittiseen realismiin Patomäen pääteeseistä sopii luontevasti väkivalan legitimeettää koskeva diskurssi. Tämä suvereniteettidoktriinista seuraava jännite on kuitenkin itsestään selvä poliittisen realismin ja liberalistisesti väärityneen maailmanyhteisötutkimuksen välillä. Anarkiadoktriiniin edellyttää, että jos lähdemme suvereniteettiperiaatteesta niin väkivallankäyttö on *looginen* välttämättömyys, valtioiden ultima ratio, jos konfliktit halutaan ratkaista. Tästä ei silti kuitenkaan seuraa, että konfliktit aina ratkaistaan väkivalloin. Clausewitz viittasi tähän formaalisen ja konkreettisen eroon herjallaan oppineiden loogisista aivokummajaisista (Chimera).

Mikäli poliittiseen realismiin liittyvä väkivallankäytön oikeutus nojataan paradigmaattisesti Clausewitzin teorioihin, kuten Patomäki antaa ymmärtää, joudutaan alueelle, jossa väkivaltaan turvautuminen ei ole mitenkään sillä tavoin suoraviivaisesti determinoitua kuin mitä hän tarkoittaa välttämättömyysajattelulla.

Patomäen tuottama kontekstuaalisuus- ja kontingenssikritiikki pätee poliittiseen realismiin lähinnä historistisesti viritettyneen klassisen saksalaisen orientaation (esim. Treitschke) ja joidenkin yhdysvaltalaisen deterministisesti orientoituneiden versioiden (esim. Niebuhr) osalta. Sillä on myös perusteltu osoitteensa Patomäen esittämällä tavalla eräissä neorealismien metateoreettisissa kerrostumissa, joissa käsitellään kollektiivitoimijoita ja järjestelmälogiikkaa. Sen sijaan neorealismiin sisältyvän kognitiivisen aspektin osalta johtopäätökset eivät ole näin suoraviivaisia. Niihin Patomäki ei kuitenkaan työssään puutu. Käytännössä poliittinen realismi nojaa nimenomaan kontekstuaalisuus- ja kontingenssiolettamukseen – tähän viittaa mm. siitä yleisesti käytetty metafora »wisdom» -orientaatio. Patomäki on tästä ollut jotenkin tietoinen, koska hän viittaa eräissä yhteydessä poliitti-

sen realismin hermeneuttisiin piirteisiin.

Luontevimmin Patomäen kontekstuaalisuus- ja kontingenssikritiikki sopii eräisiin behavioralistisesti orientoituneisiin kansainvälisen politiikan systeemiteorioihin, joita hän ei kuitenkaan ota lainkaan esille tai kuittaa ne viittauksilla positivismiin. Tämän puolen dekonstruktio on ollut suorastaan tyrkyllä, sillä Patomäen tutkimuksen keskeisenä idoleina ovat Karl Deutsch ja Hayward Alker. Kirjoittaja kuittaa sen kuitenkin vain mainitsemalla lyhyesti Alkerin empiristisen taustan.

Huolimatta peliteorian perusteisiin kohdistuvasta varsin laajasta huomiosta Patomäki ei yksilöi tätäkään keskustelua kansainvälisen politiikan sovellutuksiin. Tämä artikuloimattomuus on sikäli harmillista, että kansainvälisessä politiikassa peliteoriaan on suhtauduttu kohtalaisen varoen ja suunnilleen siinä hengessä kuin Patomäki esittää. Tämä näkyy mm. siitä tavasta, jolla alan teoreettisina idoleina tai klassikkoina pidetyt Thomas Schelling ja Anatol Rapoport liittävät peliteorian kansainvälisiin suhteisiin. Innokkaiden oppipoikien ylilyönnejä sensijaan epäilemättä löytyy Patomäen tarkoittamalla tavalla.

Kaikkiaan kansainvälisen politiikan osalta Patomäen argumentaatio jää ylimalkaiseksi ja kohteettomaksi. Pääosin kansainvälisen politiikan ja laajemminkin politiikan tutkimuksen osalta Patomäen kritiikki kohteellistuu hyvin korkealla abstraktiotasolla.

Mielestäni Heikki Patomäen väitöskirjatyössä kriittinen realismi, ikoninen mallintaminen ja emansipatorinen politiikan teoria ovat kansainvälisen politiikan tutkimuksen kannalta kiistatta menetelmällistä ja teoreettista etulinjaa, jossa ei ole merkittävästi esikuvia tai tutkimustraditiota käytettävissä. Tyylillisesti ja sisältönsä rikkauden puolesta Patomäen tutkimuksessa on tiettyä teutonista lennokkuutta, joka auttaa kirjoittajan yhä uudelleen siivilleen jos kohta se hyvinkin hengästyttää matalaliikkeisemmän lukijan. Patomäen tekstien monitahoisuuden ja runsauden keskeltä tarkkaavainen lukija voi seuloa esiin tietyn kriittiseen realismiin nojaavan temaattisen linjan jota – sinänsä kieltämättä ylenpalttinen – argumentaatio peilaa. Kirjoittajalla on tässä mielessä näkemys, jota hän pyrkii tuomaan tieteenalan käytäntöjen äärelle. Tuo näkemys on hiomaton, ristiriitainen ja epäsuhtainen, mutta mielestäni kuitenkin tarkoitukseensa nähden riittävä.

OSMO APUNEN

Guzzini, Stefano (1992): *The Continuing Story of a Death Foretold. Realism in International Relations/International Political Economy*, EU Working Papers, European University Institute, Florence, 287 s.

Wæver, Ole (1992): *Introduktion til Studiet af International Politik*, Forlaget Politiske Studier, Institut for Statskundskab, København, 209 s.

Onko olemassa eurooppalaista kansainvälisten suhteiden tutkimusta? Guzzinin *The Continuing Story of a Death Foretold* ja Wæverin *Introduktion til Studiet af International Politik* ovat kansainvälisten suhteiden tutkimuksen oppikirjoja. Niitä voidaan kuitenkin lukea myös yrityksinä tarkastella tieteenalan kehitystä eurooppalaisesta näkökulmasta. Teoksilla on paljon muitakin yhteistä. Ehkä osittain kirjoittajien henkilökohtaisen vuorovaikutuksen vuoksi – molemmat ovat työskennelleet Firenzessä *European University Institute*'ssa – heidän näkemysensä tieteenalan kehityksestä on samankaltainen. Yhdysvaltalaisen behavioralistien karkeat yksinkertaistukset vältetään, teorioiden kehitystä tarkastellaan dialektisesti, ja monien oleellisten kehityspiirteiden nähdään kiertyvän 'poliittisen realismin' ja sen kritiikin ympärille.

Tyypillinen behavioralistinen yksinkertaistus on se, että 'poliittinen realismi' yritetään määritellä 3–5 oleellisen piirteen avulla. Kaikki tällaiset määrittely-yritykset johtavat täysin harhaan. Wæver (s. 41, s. 50) tuo esille Viotin ja Kauppin määritelmän, jonka mukaan 'poliittista realismia' konstituoivat neljä väitettä: (1) tärkeimmät toimijat ovat kansallisvaltioita; (2) valtiot ovat toimijoita kokonaisuuksina; (3) valtiot ovat rationaalisia; (4) kansalliseen turvallisuuteen liittyvät asiat ovat kansainvälisellä asialistalla korkeimmalla. Wæver toteaa, että tätä määritelmää vastaan on helppo osoittaa monia sellaisia realisteja kuin Raymond Aron ja Arnold Wolfers, jotka eivät missään nimessä ole sitoutuneet väitteisiin (1)–(4). Pahempaa on, että ei edes yhdysvaltalaisen realismin oppi-isä, Hans Morgenthau, sovi määritelmään. Morgenthauin toimijat ovat valtiomiehiä; valtiot eivät ole hänelle kokonaisuuksia, vaan moniosaisia ja historiallisia; ideologisuus ja irrationalaalinen vallanhimo ovat Morgenthauin keskeisiä teemoja; ja *de facto* ideologiset kysymykset ovat hänen mielestään usein tärkeämpiä kuin kansallinen etu, vaikka asian pitäisi olla toisin.

Guzzinin oppikirjaksi tarkoitettu tulkinta 'poliittisen realismin' kehityksestä olettaa lähtökohtaisesti 'realismin' monimuotoisuuden. Eri aikakausien 'realistisia' tekstejä sijoitetaan kontekstiinsa, ja niitä yritetään lukea/esitellä mahdollisimman ymmärtävästi. Guzzini erottaa aatehistorian sisäisen ja ulkoisen aspektin. *Sisäinen aspekti* viittaa teorioiden keskinäiseen argumentaatioon, pyrkimykseen arvostella tai kehittää teorioita ja lähestymistapoja. *Ulkoinen aspekti* viittaa sekä akateemiseen ympäristöön että maailmanhistoriaan; molemmilla on vaikutuksensa teorioiden kehittymiseen. Puutteistaan huolimatta jaottelu sopii hyvin tämäntyyppisen kirjan pe-

rustaksi. Se auttaa Guzzinia kertomaan mielenkiintoisen tarinan ajattelusuunnasta, jota – siis mitä? – on jo ehditty haudata monta kertaa, mutta joka on silti jatkanut olemassaoloaan – tosin koko ajan muotoaan muuttaen.

'Poliittisen realismin' hegemonisen aseman taustalla on vuosien 1933–1948 maailmanhistoria Hitlerin noususta kylmän sodan alkuun. Sisäinen historia etenee klassisen 'realismin' kritiikistä – behavioralistit ja keskinäisriippuvuusteoreetikot keskeisinä kriitikkoina – 'uusrealismin' nousuun ja yrityksiin rakentaa poliittista taloustiedettä 'realismin' varaan. Välillä eritellään myös Kuuban ohjuskrisisiä. Kirjan lopussa analysoidaan kahta esimerkkitapausta, sitä, kuinka Bretton Woods-järjestelmä ja Brasialian byrokraattis-autoritaarinen hallinto ovat kehittyneet. Guzzini pyrkii osoittamaan, että hegemonisen stabiliteetin teoria on heikko selittämään jopa paradigmaattista esimerkkitapausta: »we might indeed need a hegemon – but because the hegemon wants it like that, not because of any economic or financial necessity» (s. 215). Guzzini menee tätäkin pidemmälle Brasialian byrokraattisen autoritarismin analyysissään. Hänen arvionsa mukaan 'realistinen' poliittinen taloustiede ja vertaileva politiikan tutkimus johtavat yhdistettynä nopeasti historialliseen sosiologiaan:

»As Moore's still fascinating study shows, the comparative analysis should not start from a common effect to look for common causes, but for the interplay of the major social actors, institutions and socio-economic forces to account for the variance of comparable cases.» (s. 241)

Kirjan loppupäätelmissä Guzzini esittää taulukon, jossa eri suuntaukset jaotellaan ulottuvuuksilla naturalismi/tulkinnallisuus ja individualismi/holismi. Hän kiinnittää erityistä huomiota viime aikoina vahvasti esiin nousseisiin tulkinnallis-holistisiin suuntauksiin, kriittiseen teoriaan *à la* Robert Cox ja post-strukturalismiin *à la* R.B.J. Walker ja Richard Ashley. Hän päättää kirjansa lyhyeen katsaukseen siitä, mitä keskeiset teoreettiset kysymykset näyttäisivät olevan 1990-luvun alussa. 'Poliittinen realismi' – Guzzini käyttää usein ilmaisua »Realism, the USAmerican paradigm» – ei kuitenkaan saa lopullista tuomiota: »Realism's multiple resurrections seem [...] to indicate that there is something in it that seems to capture either the nature of politics in general, or at least of international politics such as to elude any attempt to destroy it» (s. 245).

Wæver katsoo edustavansa post-strukturalistista poliittista realismia yhdessä Walkerin ja Ashley'n kanssa. Teema on sama, muunnelma on eurooppalainen. Voisi olettaa, että hänen tulkintansa oppialan historiasta – ja hänen tapansa esitellä eri teorioita – edellyttää ainakin osia tästä (meta)teoreettisesta viitekehystä. Wæver on kuitenkin pyrkinyt mahdollisimman suureen neutraalisuuteen ja pluralismiin kirjoittaessaan kirjaa. Eri teorioita pyritään esittelemään niiden omilla ehdoilla – niin pitkälle kuin se on mahdollista. Niinpä Wæverin kirja on kirjoitettu selkeästi ja yksinkertaisesti. Oma teoreettinen

viitekehys pysyy melkein näkymättömissä kirjan kahta viimeistä lukua lukuunottamatta.

Toki tulkintaakin on mukana; eihän sitä edes voisi välttää. Kyse on ennen kaikkea valinnoista, painotuksista ja kokonaisuuden kokoamisesta. Eurooppalaiset – varsinkin brittiläiset – tutkijat saavat huomattavan paljon tilaa. Wæver keskustelee teorioista raikkaasti ja vivahteikkaasti. Hän onnistuu painottamaan tulkinnallisia eroja jopa näin lyhyessä tekstissä. ('Tulkinnalliset erot' viittaavat sekä eroihin keskeisten teoreettisten tekstien välillä sinänsä että keskeisten tekstien lukutapojen monisaisuuteen.)

Wæverin mielestä 'poliittisen realismin' – ymmärrettynä epämääräiseksi ja laajaksi traditioksi (s. 66) – ytimen muodostaa retorinen argumentti, jonka mukaan edistys ja/tai tietynlaiset moraaliset pyrkimykset (»utopiat») eivät ole mahdollisia. Tämän argumentin perustelut voivat olla tavattoman erilaisia – ja myös keskenään ristiriitaisia. Voidaan viitata perisyntiin tai yleiseen determinismiin yhtäläillä kuin historian avoimeen, mutta tietyllä tasolla toistuvaan luonteeseen.

Usein »realismia» perustellaan myös rakenteellisilla välttämättömyyksillä, kuten 'uusrealistiset' systeemiteoreetikot ovat tehneet: anarkisen kansainvälisen järjestelmän uskotaan determinoivan valtioita ja niiden toimintaa. Toisaalta varsinkin klassiset 'realistit' ovat argumentoineet, että kyse on ennen kaikkea tiedon rajoista. Kun ('tieteellistä' ja ennustavaa) tietoa ei voi saada, on toimittava 'poliittisen realismin' yleisten periaatteiden, valtiomiestaidon, intuition ja visioiden varassa. Tästä näkökulmasta on helppoa ymmärtää postmodernismin ja (klassisen) 'poliittisen realismin' mahdollinen yhteys: postmoderni edistysfilosofioiden ja tieteellisen tiedon kritiikki on varsin lähellä Morgenthau'n jo puoli vuosisataa sitten esittämää valistuksen arvostelua. Katso erityisesti Morgenthau'n omaperäistä ja poleemista, mutta paikoin synkkää kirjasta *Scientific Man versus Power Politics*, Chicago University Press, 1946; Morgenthau seurasi osittain Nietzscheä ja Weberiä, jotka puolestaan ovat keskeisiä hahmoja myös postmodernismin kehittymisen kannalta.

Siinä missä Guzzini tarkastelee myös 'poliittisen realismin' historian ulkoista aspektia, keskittyy Wæver teorioiden ja tekstien sisäiseen maailmaan. Teos on jaettu kymmeneen lukuun. Johdantoluvun nimi kuvaa hyvin 'realismin' keskeisyyttä koko tarkastelulle: »International Politik-teori fra Thukydid og Grotius til Buzan og Der Derian». Silti teoksessa käsitellään varsin kattavasti myös regiimi- ja keskinäisriippuvuusteoria sekä kansainvälinen poliittinen taloustiede. Marxismillekin on pyhitetty yksi luku (n:o 5) yhdeksästä, joskin käsittely on painotunut ajattelijoihin, jotka on helpompi koota yhteen termin 'uusvasemmisto' kuin 'marxismi' avulla. Vanhoihin riippuvuusteoreetikoihin viitataan vain ohimennen. Ougaard, Berki, Wallerstein, Hettne, ja Chase-Dunn hallitsevat keskustelua, jonka yhtenä teemana on marxismin samankaltaisuus 'realismin' (tiettyjen muotojen) kanssa, kun siirrytään tarkastelemaan kansainvä-

lisiä suhteita.

Keskustelua, joka pääsääntöisesti on osuvaa, on ryyditetty ajankohtaisilla huomioilla. Esimerkiksi luvussa 3 eritellään 'poliittisen realismin' asemaa kylmän sodan päättymisen jälkeen (s. 65). Integraatiota ja keskinäisriippuvuutta käsittelevässä luvussa pohditsellaan eurooppalaisen identiteetin perustaa. Pitäisikö identiteetin olla analoginen kansallisen identiteetin kanssa, kun muistetaan Neuvostoliiton ja Jugoslavian kohtalo? Miten identiteetti ylipäänsä muodostuu? Ovatko Hegeliltä vaikutteensa saaneet ajattelijat oikeassa, kun heidän mielestään identiteetin on välttämättä perustuttava eroihin suhteessa identiteetin negaatioon (erilaiseen Toiseen)? Luvussa 8 eurooppalaisen politiikan analyysia jatketaan synteettisen mallin avulla (ss. 162–164).

Luvut 6–10 esittelevät tuoreimpia teoreettisia keskusteluita: uusrealismi vs. uusliberalismi vs. uus-uusrealismi vs. post-strukturalismi ja kriittiset teoriat. Wæverin tulkinta on, että tultaessa 1980-luvun alusta 1990-luvun alkuun on yhdysvaltalainen liberalismi ja 'realismin' debatti lopussa. Tilalla on yhtäältä melkoinen yhteisymmärrys (regiimiteoriat jne.) – ja toisaalta debatti yhdysvaltalaisen 'liberal-realpolitik' ajattelun ja manner-Eurooppalaisesta filosofiasta ja sosiologiasta aineksensa saaneiden suuntausten välillä. Näitäkään Wæver ei pidä täysin yhteensovittamattomana. Hänestä Barry Buzanin kehitelemä turvallisuuskompleksien analyysi voitaisiin yhdistää post-strukturalistiseen diskurssianalyysiin. Idea on, että sekä »ulkoiset» rakenteet (Buzan) että diskurssiivisten muodostelmien rakenteet (Foucault) voitaisiin nähdä »poliittisen toiminnan raamien asettajana».

Wæver kehitelee ajatusta neo-neo-realismia ja post-strukturalismin synteettistä kirjaa kahdessa viimeisessä varsinaisessa luvussa, jotka on omistettu Ruggielle ja Buzanille (luku 8) ja kriittisille teorioille, erityisesti post-strukturalismille (luku 9). Nyt painopiste on siirtynyt jo melkein tulevaisuuteen, sillä keskeisenä lähteenä on Buzanin, Richard Little'n, ja Charles Jones'sin teos *The Logic of Anarchy: From Neorealism to Structural Realism* (Columbia University Press), jonka ilmestymisajankohdaksi ilmoitetaan vuosien 1992–93 vaihe. Wæver kirjoittaa jopa:

»Buzan's bidrag till bogen *Logic of Anarchy* har store chancer at blive den definitive fremstilling af neo-realismen. Det er renset for nogle af Waltz's mere excentriske synspunkter, det følger op på Ruggies revisioner, og får det hele opsummeret i en klar og anvendelig teori.» (s. 155)

Wæver ennakoi myös Buzanin kritiikkiä, ja viittaa tässä Lene Hanseniin, kolmanteen Kööpenhaminan *Centre for Peace and Conflict Research*'in tutkijaan (myös Buzan assosioituu ainakin osittain tuohon instituuttiin). Buzanin malli on niin kattava, että sitä on mahdoton falsifioida. Buzan näyttää myös luopuneen Waltzin tavoitteesta luoda yksinkertainen ja taloudellinen (ennustava?) teoria. Näistä kriittisistä huomioista huolimatta Wæver pyrki edelleen laajentamaan Buzanin tarkastelua tuomal-

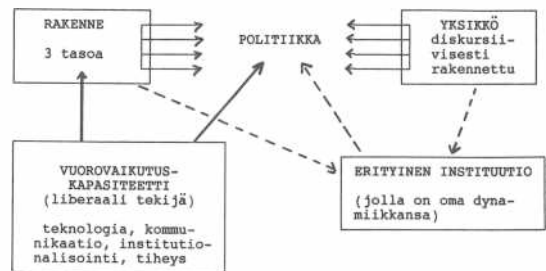
la kuvaan mukaan poststrukturalistisen diskurssianalyysin. Tuloksena on kuvion 1 kaavio kansainvälisen politiikan tasoista, politiikan »raamien asettajista», ja taustalla vaikuttavista dynaamisista tekijöistä (teknologia, kommunikaatio, jne.). Wæverin näkemys on, että politiikka on osittain vapaata ja ennustamatonta toimintaa, mutta sen »puitteet» asettuvat systeemiin ja diskurssien rakenteista käsin. Tämä on eräänlainen ja itse asiassa varsin epämääräinen vastaus paljon keskusteltuun toimijan ja rakenteen suhteen ongelmaan. Wæver ei juuri selitä, mikä kuvion 1 eri elementtien ontologinen status on, eikä kerro, mitä kuvion erityyppiset nuolet tarkoittavat.

Kirjan loppua kohti Wæver viittaa yhä useammin omiin julkaisuihinsa. Voikin sanoa, että siinä missä Ruggie, Ashley, ja Walker asettavat kahden viimeisen luvun näyttämön, näyttelevät Buzan ja Wæver itse niissä päärooleja. Kun kirjan alkupuolella keskustellaan paljon brittiajatteloista, ja myöhemminkin viitataan usein brittiläiseen koulukuntaan (Bull, Manning, Suganami jne.), voinee tämän painotuksen lukea niin, että eurooppalaisen kansainvälisten suhteiden tutkimuksen maantieteellinen painopiste on akselilla Lontoo–Kööpenhamina? Toisaalta Wæver väittää, että myös yhdysvaltalainen tutkimusyhteisö on 1980-luvun kiivailun jälkeen löytämässä ainakin osittaisen sovinnon 'rationalistien' ja 'reflektivistien' välillä, koska myös 'rationalistit' ovat hyväksyneet joitakin 'reflektivistisiä' ideoita ja teemoja. Tämän tulkinnan mukaan ero eurooppalaisen ja pohjois-amerikkalaisen kansainvälisten suhteiden tutkimuksen välillä on lopultakin aika pieni.

Guzzinin ja Wæverin kirjat ovat alan parhaita saattavilla olevia oppikirjoja. Molemmat ovat ehtineet pitkälle 1990-luvulle. Monivaihteisuudessaan ja tulkintojen suopeudessaan ne ovat parempia kuin 1970- ja 80-lukujen tyyppilliset oppikirjat, ja lisäksi niissä on mukana 1990-luvun alun teoreettiset ja käytännölliset ongelmat.

Kirjojen pahin vika on siinä, että eri lukujen näkökulma vaihtelee. Välillä esitellään teorioiden alkeita, välillä tuodaan enemmän esille omia tulkintoja, ja joskus lähdetään suorastaan teorian kehittämisen tielle. Guzzinin kirjaa vaivaa myös se, että 'poliittisen realismin' tulkinta muuttuu ajoittain koko tieteenalan esittelyksi (esimerkiksi marxilaista teoriaa käsitellään yhden luvun verran).

Kuvio 1: Wæverin synteesi

Wæverin kirjan loppuosaa vaivaa puolestaan liiallinen Kööpenhamina-keskeisyys. Välillä näyttää siltä, että eri luvut on kirjoitettu eri yleisöille. Osa luvuista on aloittelevia opiskelijoita varten, osa taas on tehty toisille tutkijoille. Toisaalta Wæverin kirjassa on jokaisen luvun alussa erinomainen luettelo keskeisistä teoreettisista teksteistä, ja kirjaa voi käyttää myös teorioiden hakuteokseksi. Tämä hieman kaventaa kuilua eri yleisöjen välillä.

Vaikka puutteitakin siis on, ei näitä kirjoja käy ohittaminen, oli kyse sitten tenttikirjojen valinnasta, perusluentokurssin valmistelusta, tai keskeisten teoreettisten tekstien hakemisesta. Wæverin kirjaa saa ostaa osoitteesta: Forlaget Politiska Studier, Institut for Stakundskab, Rosenborggade 15, 1130 København K., Denmark (FAX: 45 3312 2613). Guzzinin kirjaa saa tilata ilmaiseksi osoitteesta: The Publications Officer, European University Institute, Badia Fiesolana, I-50016 San Domenico di Fiesole (FI), Italy. Uusi versio Guzzinin kirjasta ilmestyy myöhemmin kaupalliselta kustantajalta.

HEIKKI PATOMÄKI

Morten Kelstrup (toim. 1992): *European Integration and Denmark's Participation*. Copenhagen Political Studies Press, Copenhagen, 383 s.

Rakenteensa ja yleisten tavoitteidensa ansiosta Morten Kelstrupin toimittama, viime lokakuussa ilmestynyt, integraatioteos puhuttelee varmasti politiikan tekoon ja kansalaiskeskusteluun osallistuvia kautta Pohjolan. Teos sisältää yhteensä 12 tanskalaisen poliitikantutkijan artikkeleita, joissa tarkastellaan Euroopan integraatiota kolmesta keskeisestä näkökulmasta. Ensiksi, Euroopan yhteisön nykyistä ja tulevaa merkitystä analysoidaan kylmän sodan päättymistä vasten. Vallan tasapainon murtuminen, Itä-Euroopan vapautuminen ja turvallisuuspoliittisten uhkakuvien muuttuminen liitetään keskusteluun EY:stä kansainvälisenä toimijana. Toisessa osiossa pureudutaan ajankohtaisiin, yhteisön sisäistä rakennetta koskeviin kysymyksiin *case study* -menetelmän toimiessa artikkeleita yhdistävänä tekijänä. Viimeiseksi arvioidaan tanskalaisista EY-politiikkaa ja sen saamaa kansallista tukea konkreettisen sisällön ja käsitteellisen perustan näkökulmasta.

Näkökulmien moninaisuus ja sen havainnollistaminen, kuinka kansallinen poliittinen keskustelu kytkeytyy yhä tiiviimmin eurooppalaisiin ja erityisesti yhteisöllisiin tavoitteisiin, ovat teoksen ehdoton anti suomalaiselle yleisölle. Teokselle asetetut, erityisesti politiikan tutkimusta palvelevat, käsitteisiin ja teorioihin liittyvät tavoitteet eivät toteudu läheskään yhtä kiitettävästi. Artikkelien

taso vaihtelee rasittavan paljon. Monet niistä ovat rakenteeltaan sekavia ja kärsivät mitä ilmeisemmin ontuvasta kysymyksenasettelusta. Teos on kaikesta päätellen kasattu kiireellä, mistä kertovat lukuisat kieli- ja kirjoitusvirheet.

Kelstrup avaa toimittamansa teoksen tarttumalla kunnianhimoisesti EY:n teoreettiseen perustaan pyrkimyksenään selkeyttää käsityksiä yhteisöstä poliittisena järjestelmänä ja poliittisena yhteisönä. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että yhteisön poliittisia rakenteita lähestytään ensin systeemitheoreettisesti (rakenteet ymmärretään annettuina tosiasioina), minkä jälkeen ne kyseenalaistetaan esittelemällä eri normatiivisia käsityksiä yhteisöstä. Lähestymistapa on kaikkea muuta kuin hedelmällinen etenkin, kun tekijä ei millään tapaa pyri palautamaan selvittämiään käsitteitä systeemianalyysinsa taustaksi. Erilaisista teoreettisista ja metodologisista yhteyksistä poimittuja käsitteitä sovelletaan huoletta uusiin yhteyksiin (esim. »voluntaristic spill over», joka tuonee kuitenkin hieman arveluttavan ulottuvuuden funktionalistien itsestään etenevän integraation ajatukseen, tai »aggregate conceptualisation»).

Haluaisin myös kyseenalaistaa niitä tulkintoja, joita Kelstrup tekee esitellessään klassisia integraatioteoreettisia koulukuntia. En ainakaan allekirjoittaisi väitettä mitranlyaisesta funktionalismista elitistisenä teoriana, jossa valtiot luovuttavat valtaa kansainvälisille järjestöille. Federalistinen teoria puolestaan on huomattavasti monimuotoisempi kuin mitä Kelstrup antaa olettaa, enkä ymmärrä kirjoittajan väitettä tämän teorian normatiivisuudesta ja naivuudesta.

Ensimmäisen aihekokonaisuuden tavoitteena on analysoida kansainvälisen tason muutosten vaikutuksia Euroopan yhteisöön. Yhteisön lähestyminen sen kansainvälisten ulottuvuuksien osalta on perusteltua, sillä tämä näkökulma on jäänyt selvästi paitsioon niin vanhemmassa kuin uudemmassa Eurooppa-tutkimuksessa. Lähtökoh-ta on siis oivallinen, mutta kaikki kolme artikkelia sortuvat valitettavasti määritelmäongelmiin.

Kumpaakaan keskeisistä tutkimuskohteista, kansainvälisten suhteiden muutosta tai Euroopan yhteisöä, ei kyetä määrittelemään selkeästi, vaan niiden luonteesta vallitsee suuri epävarmuus. Sekä Bertel Heurlin että Ib Damgaard Petersen lähtevät liikkeelle muutoksesta kansainvälisessä järjestyksessä. Kansainvälisen järjestyksen määrittäminen joidenkin tiettyjen teorioiden perusteella sekä vääristää näitä teorioita että tuo esityksiin omituisia väittämiä. Heurlin tulkitsee Kenneth Waltzin uusrealismia virheellisesti hahmottaessaan kylmän sodan päättymisen muutoksena kansainvälisten suhteiden rakenteessa. Tulkinta johtaa outoihin spekulatioihin anarkiatilan (walzilaaisesti määriteltynä) tulevaisuudesta Euroopassa. Sekä Heurlinin että Petersenin tosiasiallinen lähtökohta on kuitenkin kansainvälinen järjestys mikroteorian (Waltzin oma termi) tasolla, eli vallan tasapaino. Hedley Bull, johon Petersen jatkuvasti viittaa, tuskin olisi kovin mielissään tämän järjestyksen esittelemisestä 'maailmanjärjestyksenä'.

Vähintään yhtä arveluttava on Morten Kelstrupin 'Uuden Euroopan' turvallisuuskäsitteen analyysiin ottama lähtökohhta, jonka mukaan valtioiden sisäisten etnisten tai muiden ryhmien välille hobbesilaisen anarkiatilan syntyminen on mahdollisuus. Kyseinen tilahan hakee nimenomaan järjestyksen edellytyksiä valtiosta ja erityisesti laista.

Jos halutaan määritellä järjestys voimatasapainoteoriaan perustuen, hahmottuu EY:n merkitys voiman suhteellisenä kapasiteettina. Tämä tietysti edellyttää keskustelua siitä, missä määrin yhteisö ylipäättään voidaan nähdä kansainväliseksi toimijaksi. Heurlinin ja Petersenin artikkeleissa nämä kaksi keskeistä ongelmaa eivät koskaan kohtaa. Kelstrup puolestaan tarkastelee EY:n mahdollisuutta muotoilla uusi turvallisuuskäsite, joka olisi moniulotteisempi kuin realismiin ja voimatasapainoteoriaan perustuva valtiokeskeinen turvallisuuskäsite, ja päättyy valtioiden välille hahmotettuun poliittiseen vastakkainasetteluun myös muiden yhteisöjen välillä. Teoksen ensimmäisissä artikkeleissa asetetut syvälliset tavoitteet olisivat edellyttäneet huomattavasti pidemmälle kehiteltyjä esityksiä.

Toisessa osiossa liikutaan jo selvästi turvallisemmalta maaperällä, kun arvioidaan lobbaamisilmiotä, eurokraattien valtaa sekä yhtenäisyysasiakirjan merkitystä EY:n rakenteelle. Teoreettiset lähtökohdat jäsenetään huolellisesti ja ylitulkinnoilta vältytään. Joukosta erotuu Hans Mouritzenin eurovirkamiesten asemaa tarkasteleva artikkeli, joka vertailee näiden 'riippumattomien' virkamiesten valtaa kolmella asia-alueella. On selvää, että mitään yllättävää ei löydetä, jos lähtöolettamukseksi otetaan high politics ja low politics -jaottelu ja virkamiesten asema määritellään pääasiassa yhteisön oikeudelliseen perustaan nojautuen. Mouritzenin esitys toimii kuitenkin siistinä selvityksenä muodollisten päätöksentekomekanismien eroavaisuuksista, vaikkakaan se ei tavoita 'valtaa' eikä 'eurovirkamiestä'. Virkamiesten muodollisen aseman ja tosiasiallisen vallan välistä on löydettävissä mitä moninaisempia vaikuttimia, joista osa on peräisin virkamiesten omista käsityksistä rooleistaan ja lojaliteeteistaan.

Tanskalaisten into lähestyä kaikenlaisia kysymyksiä systeemiteoreettisesta näkökulmasta on hämmästyttävä. Uskallankin väittää, että Thomas Pedersenin sinänsä hyvin rakennettu esitys vääristää yhtenäisyysasiakirjan taustoja enemmän kuin valaisee niitä. Pedersen hahmottaa EY:n sarjaksi poliittisen päätöksenteon prosesseja, jotka toteutuvat eri tasoilla suhteessa valtioon. Määritelmästä lipsutaan heti, kun esitetään järjestelmän muutos analysoitavaksi sen vauhdin tai suuntautuneisuuden (mitattuna riippuvaisuutena *valtioiden poliittisesta johdos-ta*) mukaan. Yhtenäisyysasiakirjan selittäminen systeemimuutokseksi sen konstitutionaalisen luonteen perusteella edustaa samanlaista kapeakatseisuutta, kuin Mouritzenin artikkeli. Asiakirjan syntyyn vaikuttaneet pääasialliset syyt eivät varmastikaan ole löydettävissä ulkoisista tekijöistä, kuten väitetään. Asiakirjahan oli loppujen lopuksi suhteellisen vaatimaton vastaus halli-

tusten taholta niihin sisäisiin muospaineisiin, jotka olivat tulleet julki esim. Euroopan parlamentin Draft Treaty muodossa.

Mielestäni EY-tutkimus on historiansa aikana osoittanut monia muita erityisalueita selkeämmin mittaavan ja ennustavan tutkimusotteen hedelmättömyyden kokonaisvaltaisena lähestymistapana. Pedersenin artikkelin tavoitteita esimerkkinä käyttäen voidaan tämänlaatuisen tutkimuksen ongelmat ja kysymyksenasettelu viime vuosien EY-tutkimuksessa tiivistää seuraavasti. Ensintodetaan funktionalistisen integraatioteorian epäonnistuneen ja arvioidaan sen *heikkouksia*. Juuri kun ollaan päädytty tähän, integraatio 'lähteekin etenemään' huikkea vauhtia, ja tarvitaan uusia teorioita selvittämään tapahtunutta (vrt. Pedersen). Viimeksimainitusta aktiviteetista syntyy joukottain uusia käsitteitä. Huomataan esimerkiksi, että 'intergovernmental institutionalism' ja 'supranationalism' eivät itse asiassa selitä tapahtunutta, vaan tilalle on otettava parempi käsite 'supranational institutionalism'. Integraatiotutkimuksesta puuttuu metodologinen keskustelu.

Kelstrupin toimittama teos paranee loppua kohti. Viimeisen osion mielenkiinto piilee suomalaisen lukijan kannalta siinä, että artikkelit tarjoavat oivan vertailukohteen suomalaisen EY-debatin jäsentämiselle. Kirjan näkökulma tanskalaiseen Eurooppa-keskusteluun on laaja. Ensint arvioidaan tanskalaisten valtio- ja suvereniteetikäsityksiä sekä niiden roolia Euroopan yhdyntymisen hahmottamisessa.

Tim Knudsen tarkastelee tanskalaisten valtiokäsitystä lähinnä kulttuurihistoriallisesta perspektiivistä. Hän tuo esille käsityksen omaleimaisia piirteitä sekä sen tietyn kaksijakoisuuden vertailemalla tanskalaista valtiokäsitystä muiden eurooppalaisten valtioiden perinteisiin. Tarkastelu antaa huomattavaa syvyyttä muille artikkeleille, vaikka kirjoittaja ei esityksessään ehkä aivan riittävästi kytke valtiokäsityksen historiallisesta kehityksestä tekemiään havaintoja EY-suhteisiin.

Mitä valtion suvereniteetilla ymmärretään ja miten sille annettu merkitys on muuttunut Tanskan 20-vuotisen yhteisöjäsenyyden aikana? Hans Branner rakentaa viisi erilaista täysivaltaisuuden dimensiota sekä valaisee niiden keskinäisiä suhteita EY-argumentaatioissa Tanskan jäsenyyshistoriassa. Suvereniteetti-argumentti, on kuten suomalaisessa keskustelussa, esiintynyt keskeisessä asemassa niin jäsenyyden puoltajien kuin vastustajienkin kannanotoissa. Vielä olisi toivonut analyysia suvereniteetti-olettamuksen murtumisen logiikasta niillä tahoilla, joilla Branner mainitsee federalistisen näkemyksen jo selkeästi vallanneen alaa (keskustademokraattien, konservatiivien ja venstren sisällä). Tanskalaisten puolueiden linjauksissa tapahtuneet muutokset, ja etenkin argumentit muutosten taustalla, voisivat tarjota meille suomalaisille *tietoa* Euroopan yhteisöstä. Puolueiden EY-linjat ovatkin tutkimuskohteena Tove Lise Schoun yksityiskohtaisessa artikkelissa, joka kuitenkin kohdistuu vain vuoden 1986 jälkeiseen aikaan.

Kelstrupin toimittama teos päättyy – kenties symbo-

lisesti – Tanskan Maastricht -kansanäänestyksen äänestyskäyttäytymisen arviointiin. Lyhyen tilastopainotteisen katsauksen perusteella Hans Jorgen Nielsen päätyy toteamaan, että tanskalaiset hyväksyvät EY-muotoisen yhteistyön levittäytymisen laajaltikin yhteiskunnallisen elämän eri alueille niin kauan kuin vahvalta ylikansallisuudelta vältytään. Nielsenin tutkimus tukee olettamusta siitä, että äänestäjän tuntemus oman arviointikykyä puutteellisuudesta kanavoituu kansanäänestyksessä ei-äänenä. Tämä näkyi esimerkiksi poliittisen kentän jakautumisena eri tavoin kansanäänestyksessä ja vastaavassa parlamenttiäänestyksessä.

Puuteistaan huolimatta *European Integration and Denmark's Participation* on hyvä esimerkki toimivasta tutkijayhteisöstä ja ennen muuta kiitettävästä nopeudesta reagoida ajankohtaisen tiedon jäsentämisongelmiin. Suomalainen Eurooppa-tutkimus kiittää pohjoismaista isoisartaan!

TEIJA TIILIKAINEN

Voitto Helander (1991): *Euroopan poliittiset järjestelmät*. Valtionhallinnon kehittämiskeskus ja VAPK-kustannus, Helsinki, 236 s.

Apulaisprofessori Voitto Helander on viime aikoina kunnostautunut eri maiden poliittisia järjestelmiä esittelevien oppikirjojen kirjoittajana. Ison-Britannian, Ranskan, Saksan Liittotasavallan ja Yhdysvaltojen poliittisia järjestelmiä esittelevä *Läntisten suurvaltain poliittiset järjestelmät* ilmestyi vuonna 1984 ja Ruotsia, Norjaa, Tanskaa ja Islantia esittelevä *Pohjoismaiden poliittiset järjestelmät* puolestaan vuonna 1988.

Helanderin kahdessa edellisessä kirjassa poliittiset järjestelmät esiteltiin maittain, mutta uudessa kirjassa Helander esittelee ne systemaattisten vertailujen avulla. Runko vuosi sitten ilmestyneessä, Valtionhallinnon kehittämiskeskuksen toimeksiannosta kirjoitetussa *Euroopan poliittiset järjestelmät* -teoksessa tarkastellaan 18 länsieurooppalaisen maan poliittinen järjestelmä ja lisäksi lyhyemmin Itä-Euroopan maiden murrosvaiheessa olevia poliittisia järjestelmiä.

Itä-Euroopan maiden poliittiset muutokset ovat parin viime vuoden aikana olleet niin suuria ja nopeita, että niiden järjestelmien keskeisten poliittisten rakenteiden esittelyt tuntuvat jo ilmestyessään olevan poliittista historiaa. Kirjassa onkin tältä osin tehty onnistunut ratkaisu. Itä-Euroopan maiden poliittisten järjestelmien esittelyyn on käytetty vain runsaat 30 sivua.

Teoksen alussa esitellään Länsi-Euroopan valtioiden väestöllisiä, kulttuurisia ja sosioekonomisia ominaisuuksia.

Lukija saa kirjasta peruspaketin Länsi-Euroopan maiden asukasluvusta, asukastiheydestä, kaupungistumisesta sekä kielellisistä ja uskonnollisista jakautumista. Helander kertoo myös taloudellisista olosuhteista, mutta tältä osin kirjassa omaksutut ratkaisut ovat heikkoja. Kun taloudellista kasvua tai inflaatioastetta esitellään yhtä vuotta (joko 1987 tai 1988) koskevalla tiedolla, ei valtioiden välisille vertailuille juuri ole pohjaa. Taulukossa 2.5. esitetään selvästi virheellisiä tietoja eri maiden julkisen sektorin laajuudesta. Taulukossa sekoitetaan toisiinsa julkisen sektorin kasvu 1980–88 ja julkisten menojen keskimääräinen taso vuosina 1980–88. Taulukopään mukaan taulukossa esitetään julkisten menojen osuus BKT:sta. Tosiasiassa taulukossa esitetään julkisten kulutusmenojen osuus BKT:sta.

Seuraavissa jaksossa tarkastellaan poliittista kulttuuria ja poliittista osallistumista sekä poliittisten järjestelmien yleisiä institutionaalisia ominaisuuksia, esim. jakoa monarkioihin ja tasavaltoihin, yhtenäisvaltioihin ja liittovaltioihin sekä ylimpien valtioelinten keskinäisiä suhteita. Tämän jälkeen kirjassa esitellään kansanedustuslaitoksia, valtionpäämiehen ja hallituksen asemaa, puoluelaitosta ja etujärjestöjä, valtion keskushallintoa sekä kansallisen tason alapuolella olevaa hallintoa. Itä-Euroopan poliittisia järjestelmiä esitellään kirjan lopussa lyhyemmin, mutta pääpiirtein samanlaisen systematiikan mukaisesti.

Helanderin kirja edustaa tarkastelutavaltaan perinteistä institutionalismia. Keskeinen huomio kohdistetaan poliittisen järjestelmän erilaisten instituutioiden rakenteellisiin ominaisuuksiin, esim. kansanedustajien valinnassa käytettävään vaalitapaan, parlamentin jakaantumiseen erilaisiin kamareihin, erilaisiin valiokuntiin ja parlamentin puoleryhmiin.

Toiseksi huomiota kiinnitetään poliittisen järjestelmän prosesseja ohjaaviin (juridisiin) normeihin, esim. lainsäädäntöprosessin erilaisiin vaiheisiin: vireillepanoon, valmisteluun ja päätöksentekoon. Sen sijaan poliittisten prosessien behavioraalinen puoli ja maiden väliset erot politiikan tuotospuolella jäävät vähälle huomiolle.

Tekijä käyttää verraten paljon hyväkseen aikaisempien järjestelmäkirjojensa tietoja. Tiedot jäsenetään nyt eri tavalla ja ne on saatettu ajan tasalle. Kirjassa omaksuttu systemaattinen tarkastelutapa olisi kuitenkin tarjonnut pitemmälle meneviä mahdollisuuksia poliittisen järjestelmän eri osien keskinäisten suhteiden tarkastelemiseksi. Kirjassa jäävät taka-alalle esim. vaalijärjestelmän ja puoluejärjestelmän keskinäiset yhteydet sekä puoluejärjestelmän ja hallituskoalitioiden keskinäiset yhteydet. Niin ikään tosiasiallisten poliittisten hallitsemistapojen tyypit ja tyypologiat (esim. korporatiiviset vs. pluralistiset järjestelmät) jäävät vaille tarkempaa huomiota. Ylikansalliset poliittiset järjestelmät, esim. Euroopan yhteisö, on puolestaan jätetty kokonaan tarkastelun ulkopuolelle. Niistä on viime vuosina ilmestynyt monia oppikirjoja.

HEIKKI PALOHEIMO

Ilkka Ruostetsaari (1992): *Vallan ytimessä*. Tutkimus suomalaisesta valtaeliitistä. Gaudeamus, Helsinki, 317 s.

Ilkka Ruostetsaari on kirjoittanut lyhyessä ajassa kirjan. Siinä kysytään hallitseeko Suomea yksi suljettu, yhtenäisen ja yksimielinen valtaeliitti, useampi keskinäisessä kilpailusuhteessa oleva eliitti vai onko yhteiskunnan valtarakenne siinä määrin hajaantunut, ettei eliittivallasta puhuminen ole perusteltua? Ruostetsaari tarkastelee, minkälaiset ihmiset Suomea hallitsevat, millainen sosiaalinen tausta heillä on, miten he ovat kohonneet valta-asemiinsa, minkälaisia ovat heidän kontaktinsa keskeisiin yhteiskunnallisiin instituutioihin, onko heillä hyvin yhdenmukaiset arvostukset ja poikkeavatko he mielipiteidensä suhteen muusta väestöstä?

Kirja alkaa vajaan 80 sivun katsauksella aikaisempaan valtatutkimukseen. Huomio kohdistuu erityisesti eliittiteorioihin. Ruostetsaari esittelee eliittitutkimuksen klassikkoja ja tarkastelee teorioita demokratian ja eliittivallan keskinäisestä suhteesta. C. Wright Mills (*The Power Elite*, 1956) on Ruostetsaarelle tärkeä inspiraatioiden lähde. Juuri Millsin pohjalta Ruostetsaari kehittää tutkimukselle kysymyksen: hallitseeko Suomea yksi, yhtenäisen eliitti vai useampi keskenään kilpaileva eliitti?

Mitään varsinaisesti uutta pitkässä kirjallisuuskatsauksessa ei esitetä. Ruostetsaaren tutkimuksen viitekehys, joka esitetään valtaeliittitypologiana vasta kirjan loppuluvussa, olisi voitu kehittää huomattavasti lyhyemmän ja jätkevemmän kirjallisuuskatsauksen varaan.

Vallan käsite jää kirjassa epämääräiseksi. Käsiteanalyysin yhtenä peruslähteenä Ruostetsaarella on Leevi Lehdon huono suomennos John Kenneth Galbraithin kirjasta *The Anatomy of Power* (1983). Galbraithin mukaan vallankäyttö voidaan jakaa kolmeen perustyyppiin. Ne ovat condign power, compensatory power ja conditional power. Leevi Lehto käyttää harhaanjohtavia käännoiksi: ansaittu valta (condign power), korvaava valta (compensatory power) ja ehdollinen valta (conditional power). Kaksi ensimmäistä termiä olisi tullut suomentaa sanoilla rankaiseminen ja palkitseminen. Kun Ruostetsaari puhuu Leevi Lehdon käännösvirhettä seuraten ansaitusta vallasta, onkin siis itse asiassa kysymys rankaisemisesta ja korvaavassa vallassa puolestaan palkitsemisesta. Tuloksena on tutkimuksen kannalta tarpeetonta käsittemössöä, joka ei johda mihinkään.

Empiiristä tutkimusta varten Ruostetsaari on harkinut varaisesti poiminut Suomen politiikan, hallinnon, elinkeinoelämän, järjestöjen, joukkotiedotuksen, tieteen ja kulttuurin alueelta tärkeimmistä asemista olevat vallankäyttäjät ja vaikuttajat. Ryhmään kuuluu 1 115 asemaa. Kun muutamat henkilöt täyttävät useampia huipuasemia, jää tähän vallan ydinryhmään 997 henkilöä. Tälle vallan ydinryhmälle on syksyllä 1991 postitettu kyselylomake, jonka avulla Ruostetsaari tutki rekrytoitumista valtaeliittiin, vallan verkostoja ja valtaeliitin vaikutusvaltakäsityksiä. Vaikutusvaltakäsitysten osalta Ruostetsaari käyttää Suomen Gallup Oy:n Suomi-Kana-

valla marraskuussa 1991 keräämää, maan 15–65 vuotiaan väestön mielipiteitä kuvaavaa aineistoa.

Empiiristen tulosten esittelyyn käytetään noin 200 sivua. Taulukkoja on 76 ja niissä on yhteensä noin 10 000 prosenttilukua. Monimuuttujamenetelmien avulla prosenttilukuerämaata olisi voitu huomattavasti tiivistää. Asioiden esittely on empirististä ja sanonta paikoitellen epätarkkaa. Valtaeliitistä on esitetty mm. seuraava väite: *Puhe asiantuntijoiden vallan kasvusta viime vuosikymmeninä edustuksellisten päätöksentekoehtien kustannuksella on perusteetonta* (s. 254). Ruostetsaari selostaa tuloksia edelleen:

Tämänkin väittämän suhteen kaksi nuorinta sukupolvea erottuu kahdesta vanhimmasta. Vanhimmat sukupolvet suhtautuvat nuorempia epäilevämmiin asiantuntijavaltaan. Kummastakin vanhimmasta sukupolvesta noin kolmannes yhtyy väitteeseen ja puolet on eri mieltä. Nuorin sukupolvi uskoo vielä toiseksi nuorintakin enemmän asiantuntijavaltaan: nuorimmasta sukupolvesta väitteen kanssa on eri mieltä kaksi kolmasosaa ja toiseksi nuorimmasta kolme viidesosaa. Nuorimmasta sukupolvesta väitteeseen yhtyy kuudennes ja toiseksi nuorimmasta viidennes (s.254).

Saitteko selvää? Kyselylomakkeessa puhutaan asiantuntijoiden vallan kasvusta. Tuloksia selostettaessa todetaan, että vanhemmat suhtautuvat nuorempia epäilevämmiin asiantuntijavaltaan. Nuoret taas uskovat enemmän asiantuntijavaltaan. Lukijan on on oltava todella tarkkana pysyäkseen selvillä, mistä todella on kysymys.

Ruostetsaari yrittää kyselytutkimuksensa avulla selvittää, onko vallankäyttäjien ydinryhmän keskinäinen vuorovaikutus niin tiivistä, että on perusteltua puhua yhteisestä valtaeliitistä. Kyselylomakkeessa on lueteltu erilaisia tahoja (tasavallan presidentti, hallitus, eri ministeriöt, palkansaajajärjestöt jne.) ja vastaajia on pyydetty luetteloimaan, mihin tahoihin heillä on yhteyksiä ja kuinka tiivistä tämä yhteydenpito eri tahoille on. Ruostetsaari siis selvittää valtaeliittiin kuuluvien henkilöiden yhteyksiä erilaisiin instituutioihin. Hänen kysymyksensä ei anna minkäänlaista tietoa siitä, minkälaisia ovat vuorovaikutusverkostot vallan ydinryhmään kuuluvien henkilöiden välillä. Kysymyksen annettujen vastausten perusteella Ruostetsaari esittää johtopäätöksen, jota hänen aineistonsa ei oikeuta. Ruostetsaaren mukaan näyttää siltä, että eliittiryhmien välinen vuorovaikutus on suhteellisen tiivistä. Näin voi olla, mutta Ruostetsaaren aineistosta sitä ei voida päätellä.

Kirjan lopussa esitettävä valtaeliittitypologia olisi ollut hyvä työkalu tutkimuksen empiirisen aineiston jäsentämiseksi. Sitä ei ole tehty. Kirjan johdanto-osa olisi kaivannut tiivistämistä ja parempaa kytkentää empiirisen tutkimuksen ongelmanasetteluun. Empiirisen aineisto tulosten esittely olisi kaivannut tiivistämistä sekä menettämättä sitä kieliäsuun suhteen.

Ruostetsaaren kysymyksenasettelun perusteella eliitti voi olla suljettu tai avoin. Se voi muodostaa yhtenäisen verkoston tai useita eri eliittiryhmiä. Lisäksi eliitti voi

olla yksimielinen tai erimielinen. Johtopäätösluvussa kaipaisi perusteellisempaa pohdintaa siitä, mitä tuloksia tässä suhteessa todella saatiin.

Humanistinen ja yhteiskuntatieteellinen tutkimus on halpaa kokeelliseen luonnontieteeseen verrattuna. Me tarvitsemme vain kynän, paperia ja kumin. Ruostetsaari ei näytä tarvitsevan kumiakaan. Miten kaupallisen kustantajan kustannustoimittaja voi päästää käsistään näin keskeneräisen käsikirjoituksen? Vahinko on suuri, kun voi arvata, että kirjaa luetaan vuosikausia yhteiskuntatieteiden opiskelijoilla. Kieliasun editointi tuskin olisi vienyt aikaa kuukautta enempiä.

HEIKKI PALOHEIMO

Hubert Kleinert (1992): *Aufstieg und Fall der Grünen. Analyse einer alternativen Partei*. Dietz, Bonn, 415 s.

Vihreiden listoilta liittopäiville vuonna 1983 ja 1987 valitti Hubert Kleinert on seurannut Paavo Väyrysen viitoittamaa tietä. Pudottuaan puolueensa mukana parlamentista Kleinert ei jäänyt toimettomaksi, vaan teki Hampurin yliopistoon puolueen noususta ja tuhosta väitöskirjan (*Krisen und Erfolgsbedingungen der Politik der Partei Die Grünen unter besonderer Berücksichtigung der Bundestagswahl 1990*), joka on julkaistu hieman työskennettyinä versiona. Mitä väitöskirjan tasoon ja kiinnostavuuteen tulee, Kleinert on kuitenkin ylivoimainen Väyrysen verrattuna.

Seuraavassa en kuitenkaan arvioi teosta opinnäytteiden tarkastajan kokemushorisontista, vaan etsin siitä kiintoisia näköaloja Saksan vihreiden ja yleensä 'vaihtoehdoisen puolueen' politiikasta. Kleinert ei sitä paitsi juuri ekspikoi metodologisia ym. sitoumuksiaan ja tekee monessa mielessä melko sovinnasta politologista tai puolue- ja vaalisosiologista tutkimusta. Tämä profiili on kuitenkin hyvä esimerkki siitä, miten kokenut poliitikko osaa kirjoittaa myös tutkimusta turvautumatta teoriaauktoriteetteihin, ellei hän nimenomaan käytä näitä hyväkseen. Kleinert osaa myös kirjoittaa siten, että kompetentti lukija ymmärtää hänen käyttäneen hyväksi klassikoita, vaikka Michelsiä ja Weberiäkään ei ole lainkaan mainittu kirjallisuusluettelossa. Poliitikon arvostelukyvyllä on ollut välitön merkityksensä sekä esityksen sujuvuudelle, että tutkimuksen hallinnalle.

Tekijä on hyvin tietoinen siitä, että hän itse kuuluu tutkimuskohteeseen, mutta jättää muiden arvioitavaksi sen, miten hän on onnistunut voittamaan tämän tuottamat etäisydenoton vaikeudet (s. 10). Ei tarvinne kauaa odottaa

arvosteluja siitä, että Kleinertin teos on puolueen realoosiiven historiankirjoitusta. Kuitenkin ehkä tärkeämpää on, että hän on tuonut vihreiden puolueanalyysiin eräänlaisen akateemisen *insider*-perspektiivin. Tämä on mahdollistanut sekä oman arkiston laajamittaisen hyväksikäytön että sellaisten huomioiden tekemisen puolueen toimintakäytännöistä ja tilannearvioista, joista asiaa tiivistikin seuranneella ulkopuolisella ei tietysti ole voinut olla aavistustakaan.

Kleinertin lähtökohtana on analysoida *Die Grünen* -puoluetta vuoden 1990 joulukuun vaalituloksen taustaa vasten ja kääntäen 'selittää' tätä kautta puolueen yllättävä putoaminen liittopäiviltä sen äänimäärän jäätyä alle viiden prosentin äänikynnyksen. Puolueen analyysi sen historian suurimman tappion perspektiivistä antaa tietysti aivan toiset mahdollisuudet kriittiseen arvioon kuin esimerkiksi juhlakirjat ja etenkin organisaatiohistoriaa koskeva laaja analyysi (s. 292–353) onkin suorasaanaista ja säälimätöntä. Toisaalta 4,8 %:n vaalituloksen selittämissä Kleinert käyttää weberiläiseen tapaan 'mahdollisen historiaa', toisin sanoen 'selittää' tuloksen sen kautta, millä eri tavoilla se olisi ollut vältettävissä. Näin on myös selvää, että kyse ei ole jäähyväisistä vihreille tai muistokirjoituksesta vaikkakin teos on klassisen demarikustantamon julkaisema.

Kertomus on rakennettu siten, että alkuun on sijoitettu deskriptio puoluehistoriasta, sen jälkeen analysoidaan vaalituloksen selityksiä lähtien 'ulkoisista tekijöistä', eli Saksojen yhdistymisprosessista ja suhteista sosialidemokraatteihin ja päätyen 'sisäisiin tekijöihin', eli puolueorganisaation analyysiin. Tämä yksinkertainen asetelma on hyvinkin systemaattinen ja samalla tiivistää kertomuksen niin, että kritiikki huipentuu puolueen sisäisten käytäntöjen arviointiin.

Deskriptiossa korostuvat erityisesti *insider*-perspektiivin ansiot. Tekijä saa hyvin esiin mm. vihreiden kannatuksen 'suhdanekäyrät' suhteessa maapäivävaaleihin, puoluekokouksiin, Tshernobyliin ym. 'kriisiasiheisiin'. Käyttäen hyväksi mm. Mannheimin vaalitutkijain kuuksittain keräämää raakadataa, Kleinert osoittaa puolueen kannatuksen äkilliset vaihtelut.

Tähän liittyy fraktioitumispuheen relativoinen: fundi-realo -jako tulee käyttöön vasta vuosien 1983–1984 vaihteesta lähtien, sitä ennen olivat mm. Hampurin ekososialistit olleet pikemminkin samalla puolella Hessenin realojen kanssa. Vuosien 1985–1987 suuntauskiistasta tulee Kleinertin mukaan itse asiassa keskeinen puoluetta organisoiva voima, joka ei hajota sitä. Vuoden 1987 kuluessa fundit alkavat menettää kannatustaan, ainakin muualla kuin puolueaparaatissa, mutta uusi *Aufbruch*-ryhmä Antje Vollmerin ympärillä siirtyy vähitellen keskustasta oikealle. Vuoden 1989 aikana ainakin Hessenin realot Joschka Fischerin ja Kleinertin itsensä ympärillä alkoivat hiljaisesti tukea Christian Ströbelin johtamaa 'vasemmiston' hallitsemää puolueorganisaatiota, mutta selvien fraktioikkampailujen katoaminen johti puolueen entistä suurempaan desorganisoitumiseen. Saksojen yhdistyminen merkitsi kuitenkin poliittista teemanvaihdosta

ja pakotti ottamaan kantaa kysymykseen, johon vihreillä ei ollut kunnollista mielipidettä etukäteen. Tässä vahva ja määrätietoinen puoluejohto olisi ollut tarpeellinen.

Sellaisenaan vihreiden varovainen ja epäroivä suhtautuminen ei kuitenkaan Kleinertin mukaan ollut ratkaiseva selitys joulukuun 1990 vaalitulokselle, koska se pikemminkin myötäili kannattajakunnan valtaosan mielipiteitä: 'kansallisneutralistinen' suuntaus (esim. Alfred Mechttersheimer) oli lopulta suhteellisen marginaalinen. Olenaisempi merkitys tulokselle oli sen sijaan sosialidemokraattisen puolueen sisäisellä muutoksella ja erityisesti Saksan kysymyksessä vihreitä lähellä olleen Oskar Lafontainen kanslerikandidatuurilla, joka vei ääniä vihreiltä samalla kun SPD menetti ääniä oikealta laidaltaan. Yleensä vihreiden menestys on ollut maapäivävaaaleissa heikointa silloin, kun SPD:llä on ollut mahdollisuus ehdottomaan enemmistöön. Vaikka Lafontainen ei ollut realistisia mahdollisuuksia kansleriksi, Kleinert arvelee, että hän sai tukea vihreiden keskuudesta sillä perusteella, ettei puolueen kannatus jäisi alle oikeistodemari Raun edellisissä vaaaleissa saaman 37 prosentin (s. 229–235). Tätä teesiä tukee erityisesti länsisaksalaisen vaalijärjestelmän omituisuus, äänenjakomahdollisuus, jolloin kakkosääni ratkaisee. Vuosina 1983 ja 1987 vihreät saivat selvästi enemmän kakkos- kuin ykkösääniä, mutta 1990 ykkösääniä osuus oli 5,5 % (s. 184)!

Kleinertin keskeinen johtopäätös onkin, että julkinen huolestuminen äänikynnyksen ylittämisestä – mihin mielipidemittaukset ja Baijerin maapäivävaalit antoivat aihetta – sekä tähän liittyvä tehokas kakkosäänen merkitystä korostava kampanja, olisivat ilman muuta tuoneet puolueelle paikan liittopäiville (s. 187). Mikäli tuloksen tultua tietoon olisi saanut äänestä uudestaan, vihreiden ei olisi ollut vaikeaa saada 7 % äänistä (s. 288–289). FDP on useinkin tietoisesti käyttänyt 'lainaäänikampanjaa' ja siten aina 'pelastunut' liittopäiville.

Saksalaiset tutkijat ovat konstruoineet viime vuosina mitä nyansoimampia tulkintoja mielipideilmastoista ja näiden suhteista puoluevalintoihin. Intellektuaalis-poliittisia miljöitä painottavan teesin mukaan vihreiden kannatus nojaa postmaterialistisiin miljöisiin, ennen muuta 'vasemmisto-vaihtoehtoiseen' ja toissijaisesti 'vasemmistoliberaaliin', mutta kannatusta heillä on myös 'nuorempien karriääriorientoituneiden' keskuudessa. Kleinertin mukaan kuitenkin SPD:n 'vihertyminen' 1980-luvulla on tehnyt myös tämän puolueen valintakelpoiseksi jopa varsinaisen vaihtoehtoväen keskuudessa. Tässä onkin keskeinen sosiologinen tausta vuoden 1990 vaalitulokselle: vihreille menestyksellisten vuoden 1987 liittopäivävaaalien jälkeisille oletuksille laajahkosta vihreästä kantaäänestäjien joukosta ei ollutkaan perustaa, vaan oikeistodemari Raun ehdokkuus ja ennalta varma tappio tekivät silloin tilanteen vihreille poikkeuksellisen suosiolleiseksi. Eräiden, tosin epäilyttäviltä näyttävien, mittauksen mukaan Hessenissä jopa 30 % äänestäjistä olisi sanonut joissakin vaaaleissa äänestäneensä vihreitä, vaikka puolue ei osavaltiotasolla ole koskaan saanut enempää kuin kymmenisen prosenttia äänistä. Tekijän keskeinen stra-

teginen johtopäätös onkin, että vihreät eivät voi luottaa vakioäänestäjiinsä. Niistäkin, joille muut puolueet eivät tule kysymykseen, vuonna 1990 suuri osa jätti kokonaan äänestämättä. Samoin kuin liberaalien, puolueen on kilpailtava äänestäjistä, jotka voivat valita myös jonkun muun puolueen, ainakin SPD:n.

Tässä asetelmassa puolueen kulloinkin harjoittaman politiikan taitavuus ja uskottavuus nousevat myös vaalimenestyksen kannalta tärkeiksi. Juuri tähän kohdistuu Kleinertin keskeinen kritiikki: puolueen politiikka on ollut luvattoman diletanttimaista, ja tämä taas johtuu ennen kaikkea organisaatiokokeiluista, nimenomaan ammattipoliitikkojen vastustuksesta ja 'julkkisten' epäilemisestä. Tämä argumentointimalli on niin haluttaessa luettavissa realo-siiven puoluekritiikin akateemiseksi legitimoinniksi. Mutta tämä ei tee sitä vähemmän uskottavaksi, vaikka suhtautuisikin epäilevämmiin mielipidemittauksiin kuin Kleinert. Kun puna-vihreää hallituskoalitiota on kannattanut 80–95 prosenttia vihreiden äänestäjäkunnasta, fundi-siiven johtoseman säilyminen puolueaparaatissa on vaikeasti ymmärrettävissä. Tämä on myös mahdollistanut demareille suoranaiset provokaatiot, kuten vallattujen talojen tyhjentämisen Berliinin itäpuolella juuri ennen liittopäivävaaaleja. Tähän Momperin koalitionsenaatti kaatui.

Toisaalta vihreiden äänestäjäkunnassa punavihreällä yhteistyöllä harvoin on ollut kannatusta, pikemminkin sen avoin propagointi on vienyt kannatusta demareiden oikealta laidalta. Engholmin ja Lafontainen tuoreet pakolaispoliittiset kannanotot ovatkin merkkejä siitä, että demarien strategia orientoituu äänestäjäkunnan valtavirran mukana tätä nykyä pikemminkin suurkoalition suuntaan, ja ihmisoikeuskysymyksissä FDP alkaa olla lähempänä vihreitä kuin SPD. Brandenburgin ja Bremenin osavaltioissa kokeiltu kolmen puolueen *Ampelkoalition* tuntuukin tästedes vihreille keskeiseltä hallitusstrategialta.

Mielenkiintoisimpia Kleinertin teesejä on irtisanoutuminen maailmankatsomuspuolueesta strategiapuolueen hyväksi. Tämän takana ei ole pelkästään huomio äänestäjäkunnan ideologisesta moniaineksisuudesta tai Hessenin realojen oman linjan jälkikäteislegitimointi. Polemiikki nojaa eksplisiittisesti Max Weberin kritiikkiin *Gesinnungspolitikia* kohtaan («...die Erbtorheit nicht nur, wie man gesagt hat, jeder radikalen, sondern jeder ideologisch orientierten Politik überhaupt, ist die Fähigkeit, 'Gelegenheiten zu versäumen'») (Max Weber (1906): *Zur Lage der bürgerlichen Demokratie in Russland*. Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik 22, 343)), joka näkyy mm. ideologisten puolueiden tendenssinä väheksyä tilannearviointiin pystyvää poliittista arvostelukykyä ja sitä kautta niiden kyvyttömyytenä hyödyntää poliittisia tilaisuuksia.

Kleinert kohdistaa polemiikkinsa poliittisesta arvostelukyvyttömyydestä oikeastaan kaikkiin puoluetta ideologisoineisiin virtauksiin: vasemmistoradikaaliseen 'systemioppositioon', puhtaisiin ekologisteihin (oli sitten kysymys Jutta Ditfurthista tai oikean laidan ekolibertäreistä), ja myös moralisteihin à la Petra Kelly. Hän moittii

akateemista tapaa käsittää politiikka 'paperintuottamiseksi': tutkimuksessa otetaan kantoja 'asiakysymyksiin', mutta kuka ja miten -kysymykset laiminlyödään siitä huolimatta, että teatraalinen aspekti on nykyaikaisessa puoluepolitiikassa olennaista (ks. erityisesti s. 345). Saksan vihreiden suurimpia virheitä onkin ollut 'naivi' asialinja, joka ei ole osannut suhteuttaa 'linjaa' henkilökymsymyksiin tai valtakamppailuun ja pelata niillä taitavasti.

Irtisanoutuminen ideologisesta politiikasta ei tarkoita Kleinertin mukaan tietenkään maailmankatsomuksellista neutraalisuutta, vaan sitoutumista pikemminkin väljään poliittiseen horisonttiin 'uuden politiikan' teemojen ympärillä («ekologia, naispolitiikka, erilaisten elämänprojektien rinnakkaisuus, vähemmistö» (s. 245)). Vaikka Kleinert – muistelen, että hän itse kuuluisi demareista uloslähteneisiin – hieman väheksyvästi puhuu »vasemmisto-vaihtoehdoisen filosofian individualismista ja autonomisesta subjektista» (s. 29–31), juuri tämä on vihreiden politiikan omaleimainen kiinnekohta, jonka merkityksen puolueen *raison d'être*nä hänkin myöntää. Hän näkee juuri tältä kannalta paradoksaalisena vihreille kansanedustajille asetetut erilaiset yksilöllisyyden ja itseilmaisuuden byrokraattiset rajoitukset, jotka juontavat juurensa osin 'liikkeiden' mystifioinnista, osin vanhas-ta vasemmistolaisesta perinteestä, jotka molemmat sopivat huonosti kyseiseen maailmankuvaan.

Maailmankuvan radikalismista ei tarvitse seurata jää-räpäistä systeemioppositiota, vaan se voidaan hyvinkin yhdistää reformismiin, pragmatismiin ja opportunistisiin, toisin sanoen tilaisuuksien etsinnän ja hyväksikäytön taitoon. Itse asiassa vasemmistoindividualismi on periaatteessa vastakkainen 'strukturealistiselle' idealle systeemioppositiosta: kun ymmärretään että *kaikki* systeemit ovat ja tulevat olemaan kelvottomia, ei voidakaan suuntautua toimintaa lomaannuttavaan muutos- ja poistovaatimusten päätökseen, vaan voidaan ymmärtää että on toimittava *nykyisyydessä*, tilanteen mahdollisuuksien tulkinnasta ja hyväksikäytöstä käsin.

Käytännössä vihreiden periaatteet (kuten rotaatio sekä luottamustehtävän ja edustajamandaatin erottaminen toisistaan) kääntyivät tarkoituksiaan vastaan, erityisesti parlamentissa politikoitaessa – tässä voisi puhua vieraskenttäpelin taidosta. Jotakin saatiin aikaan vain jos asiaa ei etukäteen perusteellisesti käsitelty koko ryhmässä vaan luotettiin yksittäisiin edustajiin ja heidän apuvoimiinsa (vrt. erityisesti s. 324–326). Politikointi tuli siis paljolti käytännössä mahdolliseksi ainoastaan mikäli opittiin kiertämään asetettuja byrokraattisia rituaaleja, mutta juuri tämän voi katsoa rajoittaneen virtuoosimaisten poliitikkojen määrän ryhmässä suhteellisen vähäiseksi. Joscha Fischer kritikoikin jo vuonna 1984 rotaatiota siitä, että amatöörit voivat pärjätä ammattilaisille vain kaksinaismoraalia noudattaen (s. 314–315).

Kleinert siteeraa realojen politiikkakäsitystä eksplikoitessaan Weberin metaforaa paksujen lautojen kärsivällisestä poraamisesta (s. 58). Mutta saman *Politik als Berufin* (teoksessa *Gesammelte politische Schriften*, Tübingen, Mohr 1971, 560) viimeisen kappaleen seuraavas-

sa lauseessa Weber puhuu siitä, kuinka mahdollista ei saavuteta ellei tavoitella mahdotonta. Tässä mielessä hän toisaalla (*Der Sinn der Wertfreiheit in den sozialen und ökonomischen Wissenschaften* (1917), 514, teoksessa *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. Tübingen, Mohr 1968) myös parodioi reaalipolitiikkaa kungfutse-laiseksi byrokraattimoraaliksi ja luonnehtii politiikkaa 'mahdottoman taidoksi'. Tämä Weberin puolittaminen viittaa samalla realo-strategian ongelmaan ja siihen, että Kleinertin kritiikkiä vihreiden organisatorisia kokeiluja kohtaan on relativoitava.

Joissakin kohdin Kleinert syyttää vihreitä lähellä olevia yhteiskuntatieteilijöitä siitä, etteivät hekään julkisesti polemisoinneet vihreiden organisaatiokokeilujen diletantismia (erityisesti s. 303–304). Jälkikäteen tämä saattaa näyttääkin »sinisilmäiseltä ja käsittämättömältä» (s. 303), mutta Weberin *Kunst der Unmöglichen* ajatuksen ydin on, että tätä ei voi etukäteen tietää. Vihreiden kokeilujen, kuten rotaation, tarkoituksena oli osoittaa, etteivät etabloituneiden puolueiden parlamentaariset käytännöt ja niiden organisaatio- ja muihin teorioihin nojaavat taustoletukset ole mitään universaalisia lainalaisuuksia. On myös mahdollista toimia ainakin tiettyyn rajaan asti niistä piittaamatta tai tietoisesti niitä välttämällä. Kun Kleinert itse puhuu esimerkiksi 'puoluekilpailun laeista mediademokratiassa', hän samalla jo sitoutuu sovinnaisen puoluesosiologian retorisiin figureihin ikään kuin nämä olisivat joitakin vastaansanomattomia voimia. Kritiikki olisi kohdistettava pikemminkin siihen, että näiden kokeilujen avaamat mahdollisuuksien pelitilat olivat suppeampia, merkityksettömmämpiä tai enemmän ei-toivottuja seurauksia sisältäviä kuin mitä niitä konstruoitaessa oletettiin, ei siihen että näitten pelitilojen avaamista yleensä kokeiltiin.

Vuonna 1984 liittopäiväryhmälle valitun naisjohdon Kleinert myöntää sekä huomiota herättäneeksi että 'naispoliittiseksi menestykseksi', mutta hän silti pitää sitä strategisena virheenä, joka suuntautuu ryhmän johdon 'henkilöllisen jatkuvuuden' vaatimusta vastaan (s. 318). Tämä esimerkki viittaa siihen, että realojen ahtaasti strateginen ja *Parteiräsoniin* orientoitunut ajattelutapa oli omiaan väheksymään vaihtoehdoisen politiikan 'eksistentiaalista radikalismia' ja mahdollisuuksia kääntää tämä myös strategiseksi eduksi.

Yleisimmin tämä viittaa realo-strategian taipumukseen mukautua vieraskenttäpelaamisen taitoon siinä määrin, että tämä näyttää politiikassa tärkeimmältä ellei ainoalta kentältä, ainakin sen jälkeen kun 'liikkeet' ovat menettäneet otteensa. Kuitenkin vaihtoehdotpolitiikan keskeinen idea on juuri siinä, että politiikka ei ole mikään erityinen peli vaan pluraalisten pelien liikkuva kompleks, jossa ei ainoastaan ole tärkeää pelata tiettyjä pelejä paremmin kuin vastustaja vaan myös konstruoida sellaisia pelejä, joita vastustajat eivät ymmärrä ja joiden opetelmiseen heiltä menee aikaa. Tässä mielessä vihreiden tarkoitus ei ole ollut pelkästään tuoda uusia 'teemoja' politiikan peliin, vaan myös luoda pelejä, jotka relativoitavat aikaisemmissa opittuja taitoja ja tyylyjä.

Mitä vakiintuneemmaksi puolueeksi vihreät eri maissa muuttuvat, sitä tärkeämmäksi 'normaalin' puoluepolitiikan taidot heille tulevat. Kleinertin kirjan opetus on, että 'normalisoituminen' voidaan tehokkaasti torjua vain

luopumalla puoluepolitiikasta. Mutta juonikas vieraskenttäpolitiikointikin edellyttää vihreiltä myös 'omia' pelaajia, joita muut eivät osaa tai kykene jäljittelemään.

KARI PALONEN